O‘ZBEK ADABIYOTIDA AYOL IDENTIKLIGINING RAMZIY IFODALANISHI

Jorayeva Gulrux Baxtiyorovna
FarDU tayanch doktoranti
gulrukhjurayeva279@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotida ayol identikligining ramziy ifodalanishi masalasi tadqiq etiladi. Ayol obrazi milliy adabiyotimizning muhim estetik va ma’naviy kategoriyalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida o‘zbek adabiyotida ayol identikligini ifodalovchi asosiy ramzlar, jumladan, ona, uy, gul, oq rang, suv, soch va ovoz kabi badiiy timsollar tahlil qilinadi.

Shuningdek, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Oybek, O‘tkir Hoshimov va zamonaviy adiblar asarlarida ayol obrazining milliy qadriyatlar, ma’naviy poklik, sadoqat, matonat hamda o‘zlikni anglash bilan bog‘liq jihatlari yoritiladi. Tadqiqot natijasida o‘zbek adabiyotida ayol identikligi nafaqat gender tushunchasi, balki milliy madaniyat va ma’naviyatning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘lishi aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: *ayol identikligi, ramz, ayol obrazi, o‘zbek adabiyoti, badiiy talqin, ona timsoli, milliy qadriyatlar, gender, identiklik, ramziylik.*

KIRISH

So‘nggi yillarda adabiyotshunoslikda identiklik masalalariga bo‘lgan qiziqish sezilarli darajada ortib bormoqda. Ayniqsa, gender identikligi va uning badiiy ifodasi zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Ayol identikligi masalasi adabiy matnlarda ayolning jamiyatdagi o‘rni, ma’naviy dunyosi, ruhiy kechinmalari va ijtimoiy mavqeini o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbek adabiyotida ayol obrazi qadimdan alohida e’tibor markazida bo‘lib kelgan. Turli davrlarda yaratilgan asarlarda ayol obrazlari ona, yor, opa-singil, ma’rifatparvar, fidoyi va mustaqil shaxs sifatida tasvirlangan. Ushbu obrazlar orqali xalqning ayolga bo‘lgan munosabati, ma’naviy qadriyatlari va estetik qarashlari namoyon bo‘ladi. Ayol identikligi ko‘pincha ramzlar orqali ifodalanadi. Ramz badiiy matnning chuqur ma’nolarini ochib beruvchi estetik vosita bo‘lib, qahramonning ichki dunyosini tasvirlashda muhim o‘rin tutadi. Shu sababli ayol identikligini ramziy jihatdan o‘rganish o‘zbek adabiyotining mazmun-mohiyatini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Ayol identikligi tushunchasi va uning nazariy asoslari Identiklik insonning o‘zini muayyan ijtimoiy, madaniy va ruhiy makonda anglash jarayonini ifodalaydi. Ayol identikligi esa ayolning o‘zini ayol sifatida his etishi, jamiyatdagi mavqeini anglash va shaxsiy qadriyatlarini shakllantirish bilan bog‘liq murakkab hodisadir.

Adabiyotda identiklik masalasi qahramonlarning xarakteri, ruhiy olami va hayotiy tanlovlari orqali namoyon bo‘ladi. Ayol identikligi esa ko‘pincha ramziy tasvirlar vositasida ifodalanadi[1]. Ramzlar muallifning estetik niyatini ochib beruvchi va o‘quvchiga yashirin ma’nolarni yetkazuvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

[1] Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.

O‘zbek adabiyotida ayol identikligini ifodalovchi ramzlar milliy mentalitet va madaniyat bilan chambarchas bog‘liq. Ushbu ramzlar xalqning tarixiy tajribasi va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassamlashtiradi.

Ona timsoli – ayol identikligining asosiy ramzi O‘zbek adabiyotida ona obrazi eng muhim va keng tarqalgan ramzlardan biri hisoblanadi. Ona timsoli mehr-muhabbat, fidoyilik, sabr-toqat va ma’naviy poklikni ifodalaydi.

O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” [2] asarida ona obrazi milliy qadriyatlarning mujassam ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi. Asarda ona nafaqat farzand tarbiyachisi, balki butun jamiyatning ma’naviy tayanchi sifatida talqin qilinadi. Ona obrazi orqali ayol identikligining quyidagi jihatlari namoyon bo‘ladi: mehribonlik, fidoyilik, milliy qadriyatlarni saqlash, fidoyilik kabilar hisoblanadi.

Shu jihatdan ona timsoli o‘zbek adabiyotida ayollik mohiyatining eng mukammal ifodasi hisoblanadi. Gul ramzi va ayol go‘zalligi Gul obrazi Sharq adabiyotida qadimdan ayol go‘zalligining ramzi sifatida qo‘llanib keladi. O‘zbek adabiyotida ham atirgul, lola va rayhon kabi gullar ayolning nafosati va go‘zalligini ifodalashga xizmat qiladi.

Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar”[3] romanida Kumush obrazi ko‘pincha gulga qiyoslanadi. Bu qiyoslash orqali uning nafaqat tashqi go‘zalligi, balki ma’naviy komilligi ham tasvirlanadi. Gul ramzi quyidagi ma’nolarni ifodalaydi: nazokat, go‘zallik, poklik, muhabbat, noziklik kabilardir. Shuningdek, gulning so‘lishi ayolning ruhiy iztiroblari yoki baxtsiz taqdirini ifodalovchi badiiy vosita sifatida ham qo‘llanadi. Oq rang ramzi va ma’naviy poklik ramzidir. Oq rang o‘zbek madaniyatida ezgulik va poklik ramzi hisoblanadi. Adabiy asarlarda oq rang bilan bog‘liq tasvirlar ayolning ma’naviy go‘zalligi va halolligini ifodalaydi.

“O‘tkan kunlar” [4] romanida Kumushning oq liboslarda tasvirlanishi uning ma’naviy pokligi va samimiyligini ko‘rsatadi. Oq rang shu bilan birga umid va ezgulik timsoli sifatida ham namoyon bo‘ladi. Ayol identikligi nuqtai nazaridan oq rang quyidagi ma’nolarni anglatadi: poklik, sadoqat, samimiyat, yuksalish, vijdoniylik.

Uy ramzi va ayolning ijtimoiy mavqei, uy ramzi o‘zbek adabiyotida ayol identikligini ifodalovchi muhim belgilar sirasiga kiradi. An’anaviy qarashlarga ko‘ra ayol oilaning markazi va xonadonning ma’naviy ustuni hisoblangan. Ko‘plab asarlarda ayol uy bilan bog‘liq holda tasvirlanadi. Uy nafaqat yashash joyi, balki ayolning ichki dunyosi va ruhiy olamining timsoli sifatida ham talqin qilinadi. Uy ramzi orqali quyidagilar ifodalanadi: oilaparvarlik, mas’uliyat, sadoqat, mehr-muhabbat, avlodlar davomiyligi.

Suv ramzi va ayol ruhiyati. Suv obrazi Sharq adabiyotida hayot va poklanish timsoli hisoblanadi. O‘zbek adabiyotida ham suv ayolning ruhiy dunyosi bilan bog‘liq holda qo‘llanadi. Suvning tiniqligi ayol qalbining pokligini ifodalasa, daryoning oqimi uning hayot yo‘li va taqdirini ramziy aks ettiradi. Ayrim asarlarda yomg‘ir yoki ko‘z yoshlar ayolning ichki kechinmalarini ifodalash uchun xizmat qiladi. Suv ramzining asosiy ma’nolari: poklanish, hayot, yangilanish, hissiyot, ruhiy erkinlik.

[2] Hoshimov O‘. Dunyoning ishlari. – Toshkent: Sharq, 2021.
[3] Qodiriy A. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
[4] Qodiriy A. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.

Soch ramzi va ayollik mohiyati. Soch obrazi Sharq xalqlari madaniyatida ayollikning muhim belgilaridan biri hisoblanadi. O‘zbek adabiyotida uzun va chiroyli soch ayolning go‘zalligi hamda nazokatini ifodalovchi ramz sifatida qo‘llanadi. Ba’zi asarlarda sochning kesilishi yoki yo‘qotilishi ayolning fojeasi, iztirobi yoki hayotidagi keskin burilishlarni ifodalaydi. Shu sababli soch obrazi ayol identikligini aks ettiruvchi muhim semantik birliklardan biri sanaladi.

Ovoz ramzi va o‘zlikni anglash. Zamonaviy o‘zbek adabiyotida ayolning ovozi uning o‘zligini anglash va mustaqil fikrlash qobiliyatining ramzi sifatida namoyon bo‘lmoqda. An’anaviy adabiyotda ayol ko‘proq sukut orqali tasvirlangan bo‘lsa, zamonaviy asarlarda uning ovozi va fikri alohida ahamiyat kasb etadi. Bu holat ayol identikligining yangi bosqichga ko‘tarilganidan dalolat beradi. Ovoz ramzi quyidagilarni ifodalaydi: mustaqillik, o‘zlikni anglash, erkin fikrlash, ijtimoiy faollik, shaxsiy pozitsiya.

Zamonaviy o‘zbek adabiyotida ayol identikligi. Mustaqillik davri adabiyotida ayol obraziga yangicha yondashuv kuzatiladi. Endilikda ayol faqat ona yoki yor sifatida emas, balki mustaqil shaxs, kasb egasi va jamiyat taraqqiyotida faol ishtirok etuvchi inson sifatida tasvirlanmoqda. Zamonaviy adiblar asarlarida ayolning ichki dunyosi, psixologik kechinmalari va o‘zligini anglash jarayoniga alohida e’tibor qaratilmoqda. Natijada ayol identikligi yangi ramzlar va badiiy vositalar orqali ifodalanmoqda[5].

Xulosa qilib shuni ta’kidlash kerakki, O‘zbek adabiyotida ayol identikligi murakkab va ko‘p qirrali hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Ayol obrazi turli davrlarda turlicha talqin etilgan bo‘lsa-da, uning asosiy ma’naviy mohiyati saqlanib qolgan. Ona, gul, oq rang, uy, suv, soch va ovoz kabi ramzlar ayol identikligini ifodalashda muhim estetik vositalar sifatida xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek adabiyotida ayol identikligi milliy qadriyatlar, ma’naviy poklik, sadoqat va matonat bilan chambarchas bog‘liq holda tasvirlanadi. Zamonaviy adabiyotda esa ayolning mustaqil shaxs sifatidagi qiyofasi tobora kuchayib bormoqda. Bu esa ayol identikligining yangi mazmun va shakllar bilan boyib borayotganidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodiriy A. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
2. Qodiriy A. Mehrobdan chayon. – Toshkent: Sharq, 2018.
3. Cho‘lpon. Kecha va kunduz. – Toshkent: G‘afur G‘ulom, 2019.
4. Oybek. Qutlug‘ qon. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
5. Hoshimov O‘. Dunyoning ishlari. – Toshkent: Sharq, 2021.
6. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.
7. Rasulov A. Badiiylik mezonlari. – Toshkent: Fan, 2016.
8. Yo‘ldoshev Q. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Universitet, 2019.
9. Normatov U. Ijod sehri. – Toshkent: Ma’naviyat, 2015.
10. Umurov H. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Sharq, 2018.

[5] Umurov H. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Sharq, 2018.